

*Den nya renässansen
Rapport från expertgruppen*

Analysgruppen för digitaliseringen av Europas kulturarv

SAMMANFATTNING

I århundraden har bibliotek, arkiv och museer i hela Europa förvaltat vårt rika och mångskiftande kulturarv. De har bevarat och gett tillgång till vittnesmål om kunskap, skönhet och fantasi, i form av skulpturer, tavlor, musik och litteratur. Ny informationsteknik har gett oss otroliga möjligheter till att göra detta gemensamma arv mer tillgängligt för alla. Kulturen slår sig in på den digitala banan och ”instituten för hågkomst” anpassar sina sätt att kommunicera med allmänheten.

Digitaliseringen ger nytt liv åt material från det förflutna och gör det till en fantastisk tillgång för den enskilde användaren och till en viktig byggsten för den digitala ekonomin.

Vi anser att det är den offentliga sektorn som har det främsta ansvaret för att göra vårt kulturarv tillgängligt och bevara det för kommande generationer. Detta ansvar för Europas kulturarv och värnandet om det över kan inte lämnas åt en eller några få marknadsaktörer, även om vi starkt förespråkar tanken att få med fler privata investeringar och företag i digitaliseringen via ett skäligt och avvägt partnerskap.

Att digitalisera vårt kulturarv är en enorm uppgift som kräver stora investeringar. Enligt en undersökning behövs cirka 100 miljarder euro för att digitalisera hela vårt kulturarv. En sådan ansträngning kräver tid och investeringen måste planeras och samordnas noggrant för att ge bästa resultat.

Vi anser att vinsterna är värda ansträngningen. Dessa är främst: bättre tillgång till och demokratisering av kultur och kunskap, samt fördelar för utbildningssystemet, för både skolor och universitet. Andra stora vinster rör näringslivet i samband med utarbetandet av ny teknik och nya tjänster för digitaliseringen, för digitalt bevarande och för att på nya sätt interagera med det kulturella materialet. Det digitaliserade materialet kan i sig självt driva på innovation och ligga till grund för nya tjänster i sådana sektorer som turism och lärande.

Vi utfärdar våra rekommendationer med tanke på dessa potentiella vinster och i syfte att främja en miljö som kommer att bidra till följande:

- Dela vårt rika och varierande gemensamma arv med varandra.
- Koppla ihop det förflutna med nutiden.
- Bevara detta arv för framtida generationer.
- Skydda europeiska upphovsmäns intressen.
- Främja kreativitet, inbegripet amatörers skaparglädje.
- Bidra till utbildning.
- Stimulera innovation och företagande.

Rekommendationen gäller alla områden som fastställs i vårt uppdrag och situationer där vi anser att det behövs en drivkraft eller där hinder måste undanröjas.

1) Att se till att det digitaliserade materialet där skyddstiden löpt ut är lättillgängligt och verkligen används

- Kulturinstitutioner bör göra **material där skyddstiden löpt ut och som digitaliserats med offentliga medel så brett tillgängligt som möjligt, även för vidareutnyttjande**. Denna tillgång över gränserna bör bli ett av villkoren för

finansiering av digitaliseringen i hela Europa. Märkning med synliga vattenmärken eller andra sätt som begränsar användningen av materialet bör undvikas.

- I fall där kulturinstitutioner tar betalt av privata företag för vidareutnyttjande av digitaliserat material där skyddstiden löpt ut bör de **följa reglerna i EU-direktivet om vidareutnyttjande av information från den offentliga sektorn.**
- Europeiska kommissionen bör överväga hur man kan **avlägsna skillnaderna mellan medlemsstaterna vad gäller rättigheterna till digitaliserat material** i ett läge där tillträde och användning över gränserna är normen. I princip bör själva digitaliseringen inte ge upphov till nya rättigheter.
- **Metadata** som gäller de digitaliserade verk som framställs av kulturinstitutionerna **bör vara brett och fritt tillgängliga för vidareutnyttjande.**

2) Främja digitaliseringen och tillgängligheten på nätet av upphovsrättsskyddat material

- Ett **uropeiskt rättsligt instrument för verk av okända upphovsmän måste antas så snart som möjligt.** Instrumentet bör följa det **test i åtta etapper** som kommittén fastställt.
- **Verk av okända upphovsmän måste undvikas i framtiden.** Någon slags registrering bör bli en förutsättning för fullständigt utövande av rättigheter. En diskussion om anpassningen av Bernkonventionen till den digitala tidsåldern bör tas upp inom ramen för Världskonventionen för den intellektuella äganderätten och främjas av Europeiska kommissionen.
- Nationella regeringar och Europeiska kommissionen bör främja lösningar för **digitaliseringen av och det gränsöverskridande tillträdet till utgångna verk.**
- **Rättighetsinnehavarna bör bli de första** som får nyttja utgångna verk.
- För kulturinstitutioner bör **kollektiva licenslösningar och ett tillfälle** förankras i lagstiftning om att digitalisera utgångna verk och lägga ut dem på nätet, om rättighetsinnehavarna och kommersiella operatörer inte gör det.
- Lösningar för verk av okända upphovsmän och utgångna verk måste **täcka alla sektorer:** audiovisuella verk, texter, bild- och ljudkonst.

3) Förstärka Europeana som den viktigaste referenspunkten för europeisk kultur på nätet

- Europeana bör vidareutvecklas för att bli den viktigaste referenspunkten för europeiskt kulturinnehåll på nätet. Detta kräver en **koncentrering av finansiella insatser och politiskt kapital** på europeisk och nationell nivå för att man ska kunna utveckla webbplatsen Europeana och dess underliggande strukturer.
- Medlemsstaterna bör se till att **alla offentliga medel till digitalisering beviljas under förutsättning av gratis tillgång framöver** till det digitaliserade materialet **via Europeana.** De bör också säkerställa att de **senast 2016** lagt ut **på Europeana alla sina mästerverk där skyddstiden löpt ut.**
- Under de närmaste åren bör det till **Europeana-portalen** tillkomma **en plattform med tillämpningar,** och de viktigaste aktiviteterna i samband med digitaliseringen och bevarandet av Europas kulturarv bör kopplas till den webbplatsen. När man utvecklar webbplatsens tekniska sida bör man särskilt uppmärksamma mångspråkigheten. Man bör också undersöka möjligheterna i framtiden till datormoln för Europeana.

- På medellång sikt bör man överväga att **ge Europeana en väsentlig roll i bevarandet av Europas kulturarv** och göra portalen till en europeisk lagringsplats för digitaliserat kulturmaterial som skyddstiden löpt ut för och till ett ”slutet arkiv”¹ för kulturmaterial som skapas i digital form.
- Europeana måste **främjas aktivt och brett** av kulturinstitutionerna, Europeiska kommissionen och medlemsstaterna.

4) Garantera att de digitaliserade resurserna blir hållbara

- **Bevarandet** är en central aspekt av **digitaliseringsarbetet**. Digitalt bevarande är även **en väsentlig fråga för allt material som skapas i digital form**. De organisatoriska, juridiska, tekniska och finansiella frågorna i samband med bevarande på lång sikt av digitaliserat och digitalt skapat material bör uppmärksammas.
- **Kulturinstitutionerna** bör ha ansvaret för **bevarandet av digitaliserat och digitalt skapat kulturmaterial** – precis som det är för närvarande när det gäller icke-digitalt material.
- För att garantera att Europas digitaliserade kulturarv bevaras **bör en kopia av digitaliserat eller digitalt skapat kulturmaterial arkiveras på Europeana**. För verk med upphovsrätt skulle lagringsplatsen vara ett ”slutet arkiv” som fungerade som en säker lagringsplats.
- För att undvika att gränsöverskridande företag och kulturinstitutioner utför dubbelarbete kan man tänka sig ett **system** där **allt material som nu måste deponeras i flera länder skulle deponeras endast en gång**. I systemet skulle det ingå ett arbetsflöde där kopian skickas vidare till varje institution som har rätt till detta enligt den nationella lagstiftningen om pliktexemplar.
- I **lagstiftningen om upphovsrätt och närliggande frågor** måste man göra det **möjligt för de institutioner för kulturarv** som har ansvaret för bevarande att **göra arkivkopior och konvertera filer** för arkivering.
- **Persistenta identifikatorer** måste finnas i varje digitalt verk som arkiveras i kulturinstitutionerna. På europeisk nivå måste man utarbeta och underhålla en tillförlitlig uppslagstjänst för **permanenta identifikatorer, helst kopplad till Europeana**.

5) Att hitta långsiktig finansiering av digitaliseringen och Europeana

- Det är den **offentliga sektorn** som har den **främsta uppgiften att bekosta digitaliseringen**, och **medlemsstaterna** måste **avsevärt öka sin investering i digitaliseringen**. Man kan inte bortse från den rådande finansiella krisen, men den får inte heller bli ett skäl till att inte göra någonting.
- Man bör främja **deltagandet av den privata sektorn**. Privata medel till digitalisering är ett **komplement till den nödvändiga offentliga investeringen** och bör inte ses som en ersättning för offentlig finansiering.
- **Digitaliseringen** bör i princip bekostas på **nationell eller regional nivå och inte på EU-nivå**. Emellertid bör man bestämt uppmuntra medlemsstaterna att till digitaliseringen använda de finansieringsmöjligheter som Europeiska strukturfonderna erbjuder. Vissa riktade digitaliseringsinsatser med klar gränsöverskridande räckvidd (till exempel samlingar som finns i flera länder) skulle kunna samfinansieras på EU-nivå.

¹ Ett ”mörkt arkiv” är ett arkiv med begränsad tillgång.

- Men hänsyn till att Europeana är en digital allmänning bör **den offentliga finansieringen täcka större delen av driftkostnaderna för Europeana, även efter 2013. Finansieringen av digitaliseringen och av Europeana bör ses som en helhet där medlemsstaterna har huvudansvaret för digitaliseringen** av sitt kulturarv och inrättar nationella samlingspunkter, och där **finansieringen av portalen Europeana främst borde komma ur Europeiska unionens budget.**
- Medlemsstaterna bör **främja sätt på vilka digitaliseringen kan ge nya möjligheter till utveckling för europeiska företag**, till exempel via regionala grupperingar av företag i partnerskap med kulturinstitutioner, kunskapspartnerskap mellan kulturinstitutioner och universitet, eller via strategiska partnerskap på europeisk eller internationell nivå inom ny teknik och tillämpningar för kulturarv.

6) Komplement till finansiering ur offentliga medel via offentlig-privata partnerskap för digitalisering

- För att skydda intressena hos de offentliga institutioner som bildar partnerskap med en privat partner bör man efterleva **minst följande villkor**:
 - **Innehållet i avtalet** mellan en offentlig kulturinstitution och en privat partner bör **offentliggöras**.
 - Det **digitaliserade material som skyddstiden löpt ut för** bör vara **gratis för allmänheten** samt **tillgängligt i EU:s samtliga medlemsstater**.
 - Den privata partnern bör tillhandahålla kulturinstitutionerna **digitaliserade filer av samma kvalitet** som de som partnern själv använder.
- **Den längsta tid under vilken man har företräde till användningen** av material som digitaliserats i offentlig-privat partnerskap **får inte överskrida sju år**. Denna tid anses lämplig för att å ena sidan leda till incitament för privata investeringar i digitalisering i stor skala av kulturella verk, och å den andra för att göra det möjligt för offentliga institutioner att ha tillräcklig kontroll över sitt digitaliserade material.
- Beslutsfattare på europeisk och nationell nivå bör **inrätta gynnsamma förhållanden** för medverkan av europeiska aktörer. I synnerhet bör de göra följande:
 - **Uppmuntra till digitaliseringen på nya områden** som hittills inte fått mycket uppmärksamhet, till exempel audiovisuellt material, tidningar, tidskrifter eller museiföremål.
 - På medellång sikt, under förutsättning att medlemsstaternas ekonomiska läge förbättras, **skapa skatterelaterade incitament för investering av privata medel**.
 - **Främja användningen av offentliga medel för att matcha de privata medel** som investeras i digitalisering. Offentliga medel kan beviljas till kulturinstitutioner som har ingått avtal om partnerskap med en privat enhet för digitaliseringen av sin samling, med offentliga medel som motsvarar de investerade privata medlen.
 - **Uppmuntra Europeana** och institutionerna som bidrar till portalen att **utvidga sitt digitala innehåll genom partnerskap med europeiska företag**.

Har Europa råd att sitta stilla och vänta, eller låta en eller flera privata aktörer digitalisera vårt gemensamma kulturarv? Vårt svar är ett uttryckligt "nej!". Medlemsstaterna, Europas kulturinstitutioner, Europeiska kommissionen och andra aktörer måste alla ta sitt ansvar och se till att Europas medborgare och ekonomi till fulla kan utnyttja den potential som digitaliseringen av Europas kulturarv innebär.

Vårt mål är att Europa får uppleva en digital renässans istället för att träda in i en digital mörk tidsålder.